

PERCZEL OLIVÉR

ROMÁN MEGSZÁLLÁS SZENTESEN, (1919–1920) ¹

„...városunkat oly sok csapás érte, mint amennyire az elmúlt évszázadok alatt együttvéve sem szenvedett.”²

1. Közvetlen előzmények

Mint azt jelen tanulmánykötet egyik tanulmánya már bemutatta, 1919. április 16-án a román hadsereg támadást intézett a Tanácsköztársaság ellen³ Ez rendkívül eredményes volt, egyrészt a Székely Hadosztály április 26-án letette a fegyvert, másrészt a román csapatok május 1-ig elérték a Tisza vonalát.

Eközben Budapest elrendelte a tiszántúli városok kiürítését. Az egyik közellátási népbiztos intézkedett az ellenség által fenyegetett városok mozdítható javainak elszállításáról és április 25-i rendeletében utasította a raktárak vezetőit, hogy készleteiket szállíttassák Budapestre. Az értékek „megmentésére” egy 150 vörösozból, a Bandl-féle csapat 30 tagjából, 10–12 Lenin-fiúból és a forradalmi törvényszék 3 rögtönítelő bírójából álló különítmény érkezett a Dél-Alföldre.

1 A tanulmány első – a jelenleginél bővebb szövege – az alábbi helyen jelent meg, Kommentár 2017/5–6. 34–51. old.

2 Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád-Csanád Megyei Levéltára Szentesi Levéltár. V. 171. a. 48. kötet. Szentes Város Közgyűlésének jegyzőkönyvei. 5/1920. A továbbiakban a közgyűjteményre MNL CSML SZL rövidítéssel hivatkozunk.

3 A részleteket lásd jelen tanulmánykötetben, Gulyás László (2021): A Magyar Királyság román megszállásának szakaszai, különös tekintettel a Partium és a Tiszántúl elfoglalására.

A vörös alakulat Anocskai András⁴ és Molnár István vezette csapatának különvonata április 26-án robogott be Makóra⁵, ahol már éjszaka elkezdődött a kiürítés. Másnap Hódmezővásárhely,⁶ 28-án reggel pedig Szentes következett. Az értékek zavartalan elszállítását a belügyi népbiztosság kirendelt pánccélvonata fedezte. Szentes pénztáráiból a pénzkészleteket a bőrkabátosok felügyelete mellett a városi pénztárba szállították; az összegyűjtött mintegy 330 000 koronát a direktóriumi tagok vitték magukkal.⁷ A köztárgyon mellett a lakosságtól is jelentős mennyiségű élelmiszert, ékszereket, és készpénzt oroztak el. A rablásban a helyi csőcselék is szerepet vállalt, sőt, előfordult, hogy a Lenin-fiúkat a Tanácskormány helyi híveiből álló „vörös” asszonyok vezették házról-házra, akik szolgálataikért cserébe részesedést kaptak a rablott holmiktól.⁸ A módszeres rablás szinte minden háztartást érintett. A vegzatúrák során a legkülönbözőbb tárgyakat tulajdonították el: aranyat, ezüstöt, ruhaneműket, pénzt, szőnyeget, szőrmekabátokat, csokoládét, szeszes italt, és szinte minden mozgathatót. Az eltulajdonított pénz összegét és a javak pontos értékét nehéz utólag meghatározni: az Alföldi Újság kimutatásai alapján 4 610 650 korona készpénzt és 2 250 920 korona árut vittek el, valamint tetemes élelmiszereknek

4 Anocskai bűneiért 15 éves börtönbüntetést kapott. Az újabb kommunista rendszerben Tóth Béla néven ismét szerepet vállalt. Életét ismerteti Ráczi Attila (2019): *Vöröskatoná vagy szélhámos?* FONS 2019/4. 451–472. old.

5 A Makón zajló eseményekről lásd: Halmágyi Pál (1985): *Makó város román megszállása*. In: Trogmayer Ottó szerk. (1985): *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve 1982–83/1*. 321–343. old.

6 Hódmezővásárhely ezidőbeni történetéről lásd: Makó Imre (2011): *Hódmezővásárhely román megszállása 1919–1920*. In: Kovács István–Varsányi Attila szerk. (2011): *A Hódmezővásárhelyi Szeremlei Társaság évkönyve 2010*. Bába és Társai Nyomdaipari Kft., Szeged. 139–159. old. továbbá Makó Imre (2010) *A vörös offenzíva és a román megtorlás Hódmezővásárhelyen 1919-ben*. In: Herczegh Mihály–Kovács István–Kruzslíc István Gábor–Varsányi Attila szerk. (2010): *A Hódmezővásárhelyi Szeremlei Társaság évkönyve 2009*. Máyer Nyomda és Könyvkiadó, Hódmezővásárhely–Budapest. 57–88. old.

7 Az ékszer és a pénzt Anocskai az Országházba vitte és ott leadta. Az élelmiszert Budapesten a terror-legénység között szétszították. Budapest Főváros Levéltára Budapesti Királyi Büntetőtörvényszék iratai, Büntető perek iratai. VII. 5.c 2860/1920 24. old. A továbbiakban a közgyűjteményre BFL rövidítéssel hivatkozunk.

8 MNL CSML SZL V. 171 a/ 48. kötet. 5/1920.

kélt lába.⁹ Ezen összeggel szemben a városi közgyűlés jegyzéke ennek duplájával, 10 milliós összeggel számolt.¹⁰

Az eddig is roppant bizonytalan élelmiszerellátást csak fokozta, hogy a város terménykészletének mintegy a tizedrészét, 300 mázsa búzát rakodtak fel a vagonokra, és az állatállomány szisztematikus összetereelését követően a három környékbeli uradalomból 666 lábasjószágot hajtottak a szentesi pályaudvarra.

Este 10 órakor a három város lefoglalt értékeivel már Kiskunfélegyháza felé indultak a vonatok.¹¹ Velük távozott a Szentesen állomásozó vöröskatonaság, a direktórium tagok, a szakszervezetek tisztségviselői és néhány újságíró is.

A különítményesek ugyanakkor a Tanácskormány túszedő gyakorlatát folytatva Szentes vagyos polgárai közül 42 köztisztviselőt álló személyt fogtak el és vittek magukkal.¹² A túszedést országos rendelet legitímálta, a kialakult gyakorlatot a helyi lap így kommentálta: *„azért szedték a túszoikat, hogy biztosítékot szolgáljanak az esetleges ellenforradalom és ellenséges megszállás idejére, ha a proletárdiktatúra vezetőivel szemben erőszakkal akarnának fellépni.”*¹³ Az elhurcoltak között volt dr. Kiss Béla volt főjegyző és dr. Négyesi Imre városi főkapitány, helyettes polgármester is.¹⁴

A Szentes és Csongrád közötti Tisza-hídon a 2. vörös hadosztály alakulatai biztosították az áthaladó szerelvényeket. A direktóriumok a Tisza túlsó part-

9 dr. Gaál Endre (1984): Szentes az 1918–1919. évi forradalmak idején. In: dr. Gaál Endre szerk. (1984): Fejezetek Szentes forradalmi múltjából. Szentes Városi Tanács V. B. Művelődési Osztály, Szentes. 142. old.

10 MNL CSML SZL V. 171 a/ 48. kötet. 5/1920

11 Anocscai András jelentése a Hadügyi népbiztosnak Makó, Hódmezővásárhely és Szentes kiürítéséről. In: Gaál Endre szerk. (1969): Válogatott dokumentumok Csongrád megye munkásmozgalmának történetéből. 1917 – 1919. Magyar Szocialista Munkáspárt Csongrád Megyei Bizottsága, Szeged. 270. dokumentum. 427–432. old.

12 Minden várost túszókkal hagytak el. Hódmezővásárhelyről 20 személyt, Makóról 40 főt vittek magukkal. A kutatás jelenlegi állása szerint kb. 1500 főt vittek magukkal. Erről lásd: Bödök Gergely (2014): Kegyelmes urak a gyűjtőfogházban – A vörösteror fővárosi túsza. Múltunk. 2014/4. sz. 151–181. old.

13 Alföldi Ujság. 1919. április 29. 4. old.

14 A listát közli: Alföldi Ujság. 1919. május 6. 1. old. A névsort lásd még, Nagy Imre szerk. (1928): Szentes. Budapest. Itt a túszo tisztségét, foglalkozását is közlik.

jára, Csongrádra tették át székhelyüket.¹⁵ Kiskunfélegyházán a vonat megállt és a pályaudvaron dr. Kiss Bélát, az Óföldaékról elhurcolt Návay Lajost és Návay Ivánt a bőrkabátosok kivégezték.¹⁶

A gyilkosságokat a Tanácsköztársaság vezetői sem nézték jó szemmel, vizsgálatot indítottak a tettesek kézre kerítésére. Korvin Ottó Kun Bélának szóló jelentésében megnevezte a gyilkosokat, akik a fővárosig tartó út során „a túsok vallomásai szerint összesen tizenegy kivégzést”¹⁷ hajtottak végre.

Még április 28-án éjjel váratlanul visszatért Szentesre egy század vöröskatona, akik az alsópárti temetőben Derekegyháza felé állást foglaltak és várták az ekkor Orosházát már elhagyó román sereget. A Szentesen maradt fegyvertelen tisztikar tartott a várható utcai harcoktól és félt, hogy a lakosság is áldozatul esik majd a vöröskatonák és a román hadsereg előőrsei közti összetűzésnek.¹⁸ A város védelmében ezért kétségbeesett lépésre szánták el magukat: „*koholt távirati paranccsal és a mozgó konyhának visszaküldésével és egyéb ravaszkodással*”¹⁹ elérték, hogy a vörös század még időben átvonult Csongrádra. Ez a menekülés volt az utolsó akkordja a Szentesen 38 napig tartó proletárdiktatúrának.

2. A megszállás

A román hadsereg 1919. április 29-én az éjjeli órákban érte el Szentes határát. A katonai parancsnok hajnali négy órakor kérette magához a város helyben maradt vezetését, akik az ügyvitelre Intézőbizottságot hoztak létre – amit pár

15 Géczi Lajos–Labádi Lajos–G. Tóth Ilona szerk. (1987): Csongrád megye évszázadai. Történelmi olvasókönyv II. Csongrád Megye Tanácsa V. B. Művelődési Osztálya–Csongrád megyei Levéltár Szeged. 242–243. old.

16 Váry Albert (1993): A vörös uralom áldozatai Magyarországon. Hogyf Editio, Budapest. 86–87. old.

17 BFL Pesti (1875-től) Budapesti Királyi Törvényszék (1946-tól Budapesti Törvényszék) iratai, Polgári peres iratok. VII. 2.c 2860/1920. 54–55. old.

18 Berényi Antal, Cseuz Béla, Dóczi Ferenc, Gyulavári Géza, Kalpagos Szabó Imre és Kálmán Imre.

19 MNL CSML SZL V. 171 a/ 48. kötet. 5/1920.

nap múlva Tanácsra kereszteltek.²⁰ A román csapatok parancsnoka, Piscureanu őrnagy, rögtön utasításokkal látta el a város irányítóit. Első rendelkezése a fegyverek és lőszer azonnali átadásáról szólt.²¹

Összeírták a megszállt lakosságot is. Ez utóbbi rendelet végrehajtására mindössze két órát biztosítottak a polgároknak. Ez alatt kellett kapuikra kitűzni a lakók neveit és életkorát feltüntető cédulákat. A helyzet komolysága ellenére néhány bejárón megjelentek a rendelkezést kifigurázó, furcsa kiírások is. „*Itt lakik X, Y, a házigazda feleségével*”, vagy „*Itt lakunk mi, négy öreg*” és „*e házban lakik Nagy Péter 68 éves, Kiss Julianna 59 éves, gyerekeik Julianna 32 éves, Mária 29 éves, unokáik Tóth József 6 éves, Tóth Klára 5 éves, mindenek Vass Sándor 43 éves. Összesen 242 év.*”²² Hogy a humoros, vakmerő kiírásoknak lett-e következménye, arról nincs több információnk.

Minden intézkedés ellenére a bevonulás nem volt mentes a gyilkosságtól: ismeretlen tettesek feljelentésére alapozva, – miszerint kocsmája a vörösök tanyája volt – Őze Kálmán berekháti kocsmárost üzlete udvarán agyonlőtték.²³ A lakosság megfélemlítése céljából a megszállók ágyúikat a vecseri szélmalomnál található utcavégen állították fel, a felsőpárti Munkássor 34. szám alatt pedig kialakították első tüzerütegének irodájukat is. Korán reggel eldőrdült az első lövés: a románok – demonstrálva erejüket – ellőttek egészen a tiszai vashídig. Két nappal a megszállást követően házkutatásokat tartottak, elrejtett lőfegyvert és robbanószert kerestek. Akinél ilyet találtak, az 10 évig terjedő börtönbüntetésre és akár 10 000 lei pénzbüntetésre számíthatott.²⁴ A további teendőkről kihelyezett kétnyelvű – román-magyar – falragaszok, és később a helyi sajtó tájékoztatta a lakosságot.

A megszállás első napjaiban a helyi sajtó szünetelt, az Alföldi Újság című napilap öt napon át nem jelent meg. A papírhiány miatt az első számok utóbb is csak két oldalon, mintegy szórólapként közölték a fontosabb rendeleteket. A város szinte teljes elzártságát mutatta, hogy megszűnt a távíró és nem működött a telefonvonal sem.

20 Ezek albizottságai: Panaszfelvételi, Közélelmezési, Utalványozási, Termésbiztosítási, Rendészeti, Lakásügyi bizottság. Alföldi Újság. 1919. április 30. 4. old. MNL CSML SZL V. 171 a/ 48. kötet. 5/1920.

21 MNL CSML SZL V. 171 a/ 48. kötet. 5/1920.

22 Alföldi Újság. 1919. május 7. 2. old.

23 MNL CSML SZL IV. B. 406.b 14/1922.

24 Rendelet, a fegyverletételről. MNL CSML SZL V. 177.c 1. sz.

A román hadsereg érkezése ellenére az elemi iskolákban tovább folyt a tanítás, bár az első héten a szülők otthon tartották gyermekeiket, a gimnáziumban és a polgári leányiskolában viszont pár napig még szünetelt az oktatás.²⁵

A román hadsereg a megszállást a magyarországi Tanácskormány elleni fellépéssel és a kommunizmus elleni harccal indokolta, így katonáik megkezdték a kommunista gyanús személyek felkutatását. Ennek ürügyén több esetben raboltak is a lakosoktól. Az ily módon lebonyolított fosztogatásokról több bejelentés is érkezett a városi Tanácshoz, amelynek tagjai tehetetlenek voltak az elkövetőkkel szemben.²⁶

Hamar sor került a megszálló csapatok elhelyezésére is. Szállásuk az újonnan épült Polgári Leányiskolában (a későbbi Petőfi utcai Általános Iskolában) volt – ide kerültek a rekvirált holmik is, fekhelyek, paplanok, csizmák, bakancsok, stb.²⁷ A megszállás negyedik napján a városba látogatott a román csapatok főparancsnoka, Nicolescu tábornok. A generálist fogadta a megbízott polgármester, Kalpagos Szabó Imre, aki a város lakosságával szembeni kíméletes bánásmódra kérte a román főtitstet. A katonai előljáró ígéretet tett, hogy senkinek nem esik bántódása, ha betartják rendelkezéseit! Hiszen – ahogy ezt hangsúlyozta – békével érkeztek, szándékuk csak megtisztítani magyar szomszédjukat a bolsevizmus mótelyétől.

A fosztogatások ugyanakkor a hangzatos ígéretek ellenére sem szűntek meg, a Tanácshoz érkezett újabb panaszok szerint ugyanis: „*a legénység önhatalmúlag kocsikát rekvirál, békés polgárok lakásába - kapuk tetején átugorva - behatolnak és onnan minden megkérdés és engedély nélkül élelmiszert, ruhát, takarmányne-műt elhurcolnak.*”²⁸ Niculescu tábornok két nap múlva fogadta a túsok hozzátartozóinak küldöttségét is, akiket azzal nyugtatott meg, hogy közbenjár az elhurcoltak mielőbbi hazakerülésének érdekében. A sajtó szerint kérelmüket továbbítja a Szegeden székelő francia főparancsnoksághoz, akik ügyükben az antant részéről hivatalosan eljárhatnak.²⁹

25 Alföldi Ujság. 1919. május 6. 1. old.

26 Például: „az utcán járó-kelöktől zsebórát, óraláncot és egyéb értékeket elvesznek és azt elhurcolják.” Lásd. MNL CSML SZL V. 177.c 5873/1919.

27 Medveczky Imre (1959): Az 1919-es proletárdiktatúra Szentesen. In: Oltvai Ferenc sajtó alá rendezte (1959): Tanácsköztársaság Csongrád megyében. Szeged, MSZMP Csongrád Megyei Bizottsága. 81. old.

28 MNL CSML SZL V. 177.c 5925/1919.

29 Alföldi Ujság. 1919. május 8. 2. old.

A román parancsnok a zavart közállapotok rendezése érdekében intézkedett az élelmiszerek és egyéb cikkek árának megállapításáról és ezt a sajtóban közzétette. A házkutatások ugyanakkor továbbra is rendszeresek voltak és megtiltották a lakosok csoportosulását is, két embernél több pedig nem mehetett egymás mellett az utcán! Este 10 óra után kijárási tilalom lépett érvénybe, tiltották a szerencsejátékot, és – talán a feszültség oldására – a pénz nélküli kártyázás, a biliárdozás és dominózás volt csak engedélyezett.³⁰ A szórakozás iránti igényt mutatja, hogy a megszállás kálváriája ellenére az Apollo Filmszínház újrakezdte működését és telt ház előtt vetítette le a Cigányleány című szerelmi történetet.

A városban állomásozó román hadsereg ellátása és a rendszeres rekvirálások hatalmas károkat okoztak a lakosságnak. A katonák napi ételmezése, a kért boradag- és a lószerszámok biztosítása mellett 600 derékaljat is igényeltek. A katonaság erőszakos fellépése és rendszeressé vált fosztogatásai miatt Gruik Lukács, munkásközvetítő személyesen Piscureanu őrnagyhoz fordult kérelemmel. Bizonyára sokak azonos tapasztalatát tükröző panasza szerint: *„a megszálló csapat katonái a lakosságot a legnagyobb izgalomban tartják, mivel is a lakosságtól minden ételmezt, ruhát, cipőt és baromfiakat szednek el, mik nem katonai cikkek, csak polgáriak. Behatolnak védtelen aggokhoz és nőkhöz, parancs és kérelem nélkül kutatnak, s ami nekik megtetszik, azt elviszik. Éjjel 10-11 órakor a zárt kapuk tetején másznak be az udvarokba és onnan tyúkot, kacsát s egyéb szárnyasokat elvisznek. Fegyvert szegezve a lakókra kényszerítik, adjon nekik enni, s megparancsolják, hogy mit. Tehát arra kéri fel a lakosság a katonai parancsnokságot, szíveskedjen a fentebb jelzettekől a legénységet eltiltani.”*³¹ A parancsnok – ahogy eddig is – ígéretet tett, hogy fellép a fosztogató katonákkal szemben, a sajtón keresztül pedig arra kérte a lakosságot, hogy ha ismét betörést tapasztalnak, írják fel a behatoló katona sapkáján lévő számot.³²

A lakosság szenvedései mellett a város közigazgatása is nagy bajba került, a városi kassza ugyanis szinte teljesen kiürült. A súlyos pénzhiányt tetézte, hogy a román katonák magukkal hozott saját pénzüket is használták. A kialakult pénz-zavaron ezért a Tanács a lei ideiglenes forgalomba hozatalával igyekezett segíteni, 1 lei értékét 2 koronában megállapítva.³³ A probléma kezeléshez viszont ez sem volt elegendő, ezért az elmaradt adók befizetésére hívták fel a lakosság figyelmét. Szerencsére egy ismeretlen személy 100 000 koronás kölcsönt bizto-

30 Alföldi Ujság. 1919. május 6. 2. old.

31 Idézi: Géczli–Labádi–G. Tóth (1987) 243. old.

32 Alföldi Ujság. 1919. május 11. 3. old.

33 MNL CSML SZL V. 177.c 6014/1919.

sított, amelynek segítségével megkezdhették a közállapotok rendezését. Ehhez volt segítség az is, hogy a román előljáró visszaállította az 1918 novembere előtti közigazgatási állapotokat és megszüntette az átmeneti időszakban létrehozott hivatalokat.

3. Árvíz

Ha mindez nem lett volna elég, természeti csapás is érte a várost. Az ármentesítő társulat május 5-én értesítette a város vezetőségét, hogy minden korábbinál nagyobb árhullám fog lezúdulni a Tiszán. Szentesi kelepcebé került: minden oldalról el volt vágva, ráadásul a román parancsnok nem engedélyezte az árvízmentesítő munkálatokat – a háborús övezetnek tekintett gáton tartózkodni ugyanis tilos volt. A mentesítési munkák megakadályozása következtében a belvíz is korábban soha nem látott magasságba emelkedett. A vízelvezetést szivattyúk segítségével próbálták ugyan megoldani, a szénhiány miatt ugyanakkor a gépek napok óta nem működtek.³⁴ De az eszközök és a megfelelő infrastruktúra mellett hiányoztak a szakemberek is, a korábban híres szentesi kubikusok nagy része ugyanis belépett a Vörös Hadseregbe és velük együtt távozott a városból.³⁵

A vészbizottsággá alakult városi Tanács éjjel-nappali szolgálatra rendezkedett be. A helyzet egyre veszélyesebbé vált, a hónapokig tartó esőzések miatt a töltés ugyanis több helyen megcsúszott. Ugyan korábbi parancsát felülírva néhány nap múlva a román parancsnok külön arcképes igazolványok birtokában engedélyezte a védekezésben dolgozó munkások jelenlétét, a továbbra is hadművelleti területnek számító töltéseken veszélyes volt tartózkodni, amit jól jelzett, hogy az ellenfelek gyakran átlövöldöztek a folyó felett, egymás irányába.

1919. május 9-én Csongrádnál a román hadsereg néhány alakulata megpróbált átkelni a folyón, de a túlsópartól a magyar vöröskatonák visszaverték őket. A harcok intenzívebbé válásával a munkálatokat ettől fogva csak éjjel lehetett folytatni. Árvízvédelmi szempontból a legveszélyesebb szakasznak a tés-zalotai bizonyult, ide 500 fős csapatot küldött a város Balogh Szabó Sándor alkapitány

34 Alföldi Ujság. 1919. május 6. 2. old.

35 A szentesi járásból 752 férfi lépett be a Vörös Hadseregbe. Lásd. Szabó Ferenc (1969): A Vörös Hadsereg szervezése és harcai a viharsarokban. In: Becsei József–Gácsér József–Leiner Gyula szerk. (1969): A Tanácsköztársaság Békés megyében. MSZMP Békés Megyei Bizottsága és A Békés Megyei Tanács Végrehajtó Bizottsága, Békéscsaba. 222. old.

irányításával. Május 10–14 között a helyzet kritikusra fordult, bármelyik pillanatban számítani lehetett gátszakadására, a város végveszélyben volt. A hatalmas árvíz ellenére május 10-én a románok Mindszentnél ismét megkísérelték a folyón való átkelést, újra hasztalanul.³⁶ A tanács felkészülve a legrosszabbra úgynevezett vízvész biztosokat nevezett ki, a város különböző pontjain pedig menekülési pontokat jelölt ki. Közel nyolcvan tutajt ácsoltattak, és azokat az alacsonyabban fekvő, veszélyeztetett utcákban helyezték el. A veszélyre tekintettel dr. Csergő Károly alispán tanítási szünetet rendelt el, a diákok ezért ismét otthon maradtak.³⁷

A folyó túlsó oldalán is érzékelve a veszélyt, a vörös alakulatok tűzszünetet kértek, a békekövet fehér zászlójára ugyanakkor a románok rálöttek, így a töltések fölött újabb tűzharc kezdődött.³⁸ A vörös katonák az áradást kihasználva csónakkal áteveztek a túlsó partra és Tizsasasnál felrobbantották a gátat. Tetűkkel így dicsekedtek a városba látogató Hubert Lajos miniszteri osztálytanácsosnak: *„vizet eresztettünk az oláh bocskorába”*.³⁹ A gátszakadásra május 13-án került sor, ezzel Szentes városa az árvíz elől megmenekült. Nem úgy Tizsasas, Tizsaug, Szelevény és a Szentes külterületi bökényi lakosok, akiknek házaik elmosta a víz. Hubert úr így számolt be a tragédiáról: *„Május 14-én sikerült átjutnom a csongrádi fölső révnél a szemben lévő védtöltésre, hol akkor már az ártér egészen víz alatt állott és rettenetes pusztulás képét nyújtotta. Az erős szél magas hullámokat vert fel és ezek hátán bútorok, házi eszközök, épületrészek sodortattak a töltés felé”*⁴⁰

Az elöntött Tizsazugról pár nap múlva érkeztek az első tudósítások. A víz 7–8 méter magasan 30 000 holdnyi területen hömpölygött, a vidéken, amerre a szem ellátott, mindenhol csak a víz látszott. Tizsasasból csak a templom tornya állt ki, itt az ár több halálos áldozattal is járt. Csépből csak egy szélmalmost és a templomot nem öntötte el a víz, Szelevény falunak pedig a fele került víz

36 Fogarassy László (1966): Adatok a magyarországi román hadszíntér történetéhez. (1919. május 2. – július 19.) In: Komáromy József szerk. (1966): A Herman Ottó Múzeum Évkönyve 6. Herman Ottó Múzeum, Miskolc. 335–353. old.

37 Alföldi Ujság. 1919. május 14. 2. old.

38 Fejér László–Kiss J. Imre (2008): 88 éve történt. A Tanácsköztársaság tiszai árvize. In: Bagi Gábor–Gulyás Katalin–Horváth László–Kaposvári Gyöngyi szerk. (2008): Tisicum. A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok Évkönyve XVII. Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok Igazgatósága, Debrecen. 334. old.

39 Uo. 335. old.

40 Uo. 335. old.

alá. Utóbbi helység lakosait gőzhajóval menekítették Csongrádra, a szentesi határhoz tartozó Bökönyiek a töltéseken kerestek menedéket, és napokig várakoztak a gáton, míg egy komp elszállította őket.⁴¹ A földönfutóvá vált lakosokat a város fogadta be, látta el étellemmel és munkával, elhelyezésükre pedig az üres kistőkei-külterületi tanyákban került sor.

Az Alföldi Újság hasábjai ugyanakkor tájékoztatnak arról, hogy a városban az élet az újabb veszedelem ellenére sem állt meg teljesen. Ahogy a mozi, néhány üzlet is újra kinyitott; ismét várta a vendégeit Fazekas Sári fehérmű tisztítója, de újra dolgozott Szücs Imre borbély és fodrász is.⁴²

4. A berendezkedés

A közvetlen árvízveszély elmúltával a harcok a város szélén folytatódtak. A megszállók a levegőből is támadták a túlparti vöröskatonákat, május 19-én Csongrádnál a magyar állásokra tüzelt gépfegyverrel a román pilóta. Ugyan ezen a napon a városba látogatott a román hadsereg élelmezési kormánybiztosa, Gheorghe Jovin, aki tájékozódott a lakosság élelmezési viszonyai felől is. A városi tisztviselőkkel folytatott tárgyalását követően ígéretet tett a lakosság szénrel, tűzifával, olajjal, és más hiánycikkkel való ellátásáról.⁴³ Másnap ugyanakkor rendeletet hozott a lakosok gabonaszükségletéről, amelynek arányát – az új termésig (július-augusztusig) – fejenként 35 kg gabonában vagy 28 kg lisztben állapította meg. Rendeletében kötelezte a lakosságot, hogy jelentsék be gabona- és lisztfelhasználásukat, és azt három nap alatt a kijelölt átvevő bizottságoknak adják le. Az átvétel során kapott utalvány fejében később az elvett készletek árát kifizetik, aki viszont nem tesz eleget a „kérésnek”, attól az egész készletét elkobozzák – hirdette ki.

Megtiltották az utazást Erdély felé és cenzúrázták a leveleket, a rokonságnak maximum két oldalt lehetett írni, de ezeket a borítékokat is felbontották és ellenőrizték a román hivatal munkatársai. Utazni egyébként is kizárólag külön engedéllyel lehetett és csak a szomszéd településekre. Az utazók számára egy vonat indult a reggeli órákban Kunszentmártonba és egy Orosháza felé. A regnáló téparancsnok 1919. május 23-ától a szeszes italok fogyasztását is korlá-

41 Alföldi Újság. 1919. május 19. 1. old.

42 Alföldi Újság. 1919. május 11. 4. old.

43 Alföldi Újság. 1919. május 19. 1. old.

tozta. Az italmérő helyek este 9-ig tarthattak nyitva és csak fél liter bort vagy egy üveg sört adhattak ki egy vendégnek. A rendelet a pálinka kiszolgáltatását megtiltotta a román katonáknak, 18 év alatti személyeknek és nőknek semmilyen szeszes ital nem volt adható. A részegséget szigorúan büntették,⁴⁴ és pöfékelni sem lehetett, mert nem volt a városban dohány.

A hangzatos ígéretek ellenére a lakosság körülményei semmit nem javultak, folytatódtak a lakossággal szembeni erőszakoskodások is, amelyekre válaszul a Tanács ismételten a parancsnoksághoz fordult és levélben kérte, hogy a román hadsereg „legénységét a panaszos viselkedéstől tartsák vissza.”⁴⁵ A sok gond közé végre egy örömteli hír is került, egy Budapestet is megjárta vásárhelyi asszony beszámolója szerint fellélegezhetnek az elrabolt túsok családjai, hiszen családtagjukat időközben kiengedték és Rákospalotán a leányjavítóban várták hazatérésüket.⁴⁶ Megnyugtató volt, hogy újra elkezdődött a tanítás 28-án, de még aznap újabb rendeletet olvashattak a falragaszok előtt ácsorgók. Ezúttal a rekvi-ráló bizottság minden családtól fehérneműket követelt, egy jó minőségű férfi-íngyet és lábravalót kellett beszolgáltatni, vagy 200 koronával lehetett ezt megváltani a hivatali helyiségben.⁴⁷

A hétköznapiakat Ferdinánd román király körutazása törte meg, aki látogatást tett a megszállt területen. Az uralkodó járt Kolozsváron, Nagyváradon és Békéscsabán is. A megszállást a románok tartósnak tekintették, ahogy hangoztatták, már a demarkációs vonal átlépése előtt az volt a tervük, hogy seregük „a magyar hadsereget teljesen harcképtelen állapotba hozza és leszerelje, ami megköveteli, hogy a román erők elfoglalják a magyar területeket a Tisza balpartjáig.”⁴⁸ A tartósra tervezett berendezkedés első jele volt az is, hogy a nagyszabeni kormányzótanács hosszú jegyzéket küldött a megszállt vármegyék alispánjainak, tudatva abban a községek új, román elnevezését.⁴⁹

A sajtóból a hírek a városi lakosság szórványos szórakozási lehetőségeiről is beszámoltak. Eszerint ugyanezen a napon a helyi mozi új előadásokat tartott: Gábor Pista zenekarának kíséretével bemutatták az Éjféli kalózkodás című

44 Rendelet, a fegyverletételről. MNL CSML SZL V.177.c 1. sz.

45 A levél május 22-én kelt. MNL CSML SZL V.177.c 6185/1919.

46 Alföldi Ujság. 1919. május 24. 2. old.

47 Alföldi Ujság. 1919. május 28. 2. old.

48 Ormos Mária (1984): Padovától Trianonig. 1918–1920. Kossuth Kiadó, Budapest, 238. old.

49 Alföldi Ujság. 1919. május 29. 1. old.

detektívdrámát és színre került a Buksi című vígjáték is. Június első napján pedig az Apolló mozi két hét szünet után új filmet vetített, a Szerelmeskedés című szellemes négy felvonásos vígjátékot. Ugyanekkor a férfiak szórakozásáról Bus Miklós gondoskodott. Kitűnő ételű és italú üzletében állandó cigányzenészek muzsikáltak, hangulatos kerthelyiségében pedig kuglipálya is várta a vendégeket.⁵⁰

Valamelyest megnyugodtak tehát a kedélyek, a nyári hónap első napjaiban csak a kocsisokat rendelte be a hatóság, akiknek fogataikra igényt tartottak a megszállók. A szigorú utazási korlátozások is lazultak, már Szegedre is szabaddá vált az út, június 10-től engedélyezték az ide tartó vasúti közlekedést is. Pünkösdkor a város 32 tagú filharmonikus zenekara Kiss János zenetanár vezetésével a Széchenyi Ligetben tartott sétahangversenyt.⁵¹

Jó hírek érkeztek a szentesi túsokról, akikről kiderül, hogy mind jól vannak, és Debrecenben tartózkodnak. A helyi sportélet is erőre kapott. Az újság beszámolója szerint a Szentesi Torna Egylet (SZTE) foci csapat a mindszei focistákat fogadta az Erzsébet Ligetben.⁵² A hazai csapat lelkes közönség előtt, szép játékkal 5:0-ra verte a vendégeket. Nyárhoz érkezve elkezdődött az aratás, a gyermekek számára pedig az iskolai beiratkozás. Az érdeklődők számára elsőrangú hangversenyt rendeztek a mozgósínházban.

De a nyári idő, a kugli, a mozi és a zene sem feledtette, hogy a város határában dúlt a háború. Tóth Imre 11 éves fiúcska alsóréti tanyájukon, a létrán üldögélt, amikor egy-, a Tisza túlsópartjáról érkező golyó a nyakába fúródott. A kislírt kórházba szállították, a golyót sikerült eltávolítani, sebeit a körülmények ellenére ellátták az orvosok.⁵³ Folytatódtak a rekvirálások is, a megszállók ezúttal mindenféle motorokat, gépeket, áramosztókat, szíjakat, bőroket követeltek.⁵⁴ Majd kiterjesztették a beszolgáltatási kötelezettséget a haszonállatokra is. Elrendelték azt is, hogy a méntelepen az összes városi tulajdonú csődört (megvasalva, felkantározva), bikát (lánccal ellátva), kocsit, hintót állítsák elő.⁵⁵ Erre a megbízott polgármester igyekezett a listát meghamisítani, azonban a jó

50 Alföldi Ujság. 1919. május 29. 2. old.

51 Alföldi Ujság. 1919. június 8. 2. old.

52 Alföldi Ujság. 1919. június 14. 2. old.

53 Alföldi Ujság. 1919. június 8. 2. old.

54 Alföldi Ujság. 1919. június 10. 2. old.

55 MNL CSML SZL V.177.c 6417/1919.

szándékú csalást a románok észrevették. Kénytelen volt ezután az előljárást átadni a város tulajdonát képező nyolc lovat, nyolc bikát és nyolc tenyészkanat.⁵⁶

Pár nap múlva a katonai telefonvezetékek megromlása miatt fenyegették meg a lakosságot. Főbe lövetés vétségét követi el – jelentették ki –, aki a telefonvezetékekben kárt tesz, sőt, ha a tettet nem találják, azt a házat rombolják le, amely a rongálás közelében állt – jelent meg a hirdetményekben.⁵⁷ A polgármester jelentése szerint ezek a vezetékek olyan alacsonyan húzódtak, hogy azoknak sokszor még véletlenül is „nekimennek és elszakítják, de legfőként a kocsik utakon keresztül vezető dróthálózatot szakítja könnyen el a kocsi.”⁵⁸ A vezetékek hibás elhelyezése okozta hát a vélt szabotázszt.

Pár nap múlva ismét kiújultak a harcok a Tisza partján. Ezúttal a vöröskatonák próbáltak átjönni a folyó bal partjára, amiért is a románok felrobbantották a két várost összekötő vashíd Szentes felőli oldalát.⁵⁹ Öröm volt az ürömben, hogy a túszookról érkező hírek igaznak bizonyultak, június 20-án váratlanul megérkeztek az elhurcolt előkelő szentesi férfiak.⁶⁰

De miután a város visszakapta elrabolt polgárait, már újabb falragasz borzolta a kedélyeket. Ezúttal a rekvirálás ismét az állattartókat érintette, a jószágtulajdonosokat kötelezték, hogy állatállományuk felét hajtsák a vásártérre, ellenkező esetben ugyanis azt lefoglalják a román hatóságok – tették közhírré.⁶¹ Mivel az érintettek vonakodtak a parancsnak azonnal engedelmeskedni, a felhívást napokig ismételte a helyi sajtó. A rendelet szigorának mérséklése érdekében Négyesi polgármester külön kérelmet küldött Nagyszébenbe a román minisztériumhoz és Debrecenbe a katonai parancsnoksághoz, egész testületével pedig megalázkodott a rekviráló Stanulescu kapitány előtt. Akciója nem volt teljesen hasztalan, fellépése némi engedményt hozott, mert „csupán” az állatállomány 30 %-át kellett átadni a XV. számú rekviráló bizottságnak.⁶²

Hamarosan újabb rekvirálási parancs jelent meg a hirdetőtáblákon és az újságban. A román hadsereg ezúttal 100 remonta ló kötelező kiállításáról intézkedett, amiket azoktól a polgároktól gyűjtötték össze, akik eddig elkerülték

56 Jelentés a román megszállás eseményeiről. MNL CSML SZL V.177.c 3431/1920

57 Alföldi Ujság. 1919. június 14. 1. old.

58 MNL CSML SZL V. 177.c 6569/1919.

59 Fogarassy (1966) 345. old.

60 Alföldi Ujság. 1919. június 21. 2. old.

61 Alföldi Ujság. 1919. június 22. 2. old.

62 Jelentés a román megszállás eseményeiről. MNL CSML SZL V.177.c 3431/1920.

lovaik beszoigaltatását.⁶³ Időközben a városba látogatott Mosoiu tábornok, a megszállt területek kormányzója, majd két nap múlva a Csongrád vármegye és Hódmezővásárhely katonai és polgári kormányzójává kinevezett Brandsch alezredes. Utóbbi Szentesre érkezve rögtön visszahelyezte hivatalába dr. Nagy Sándor korábbi alispánt főispáni jogkörrel.⁶⁴

Az új előljárók értekezletet tartottak a városháza tanácstermében, amelynek legfőbb témája a lakosság ellátása volt. A nagyszámú panaszra és a megbénult élelmiszerellátásra tekintettel engedélyezték három malom működését, és az elszállításra kijelölt 28 cséplőgép közül is hármat a város kezelésében hagytak.⁶⁵ Ugyanakkor, ha ígéretet is tettek a rekvirálások mérséklésére, ennek gyakorlata mit sem változott. Iffrin hadnagy a jószágok elhajtásakor, a vasból készült gépeket összehordatta a vasútállomásra. A tulajdonosok megsejtették, hogy a románok nem értenek a gépekhez, így a gazdák a rossz minőségű ekéiket, boronáikat, cséplőgépeiket, szerszámaikat adták át.⁶⁶ A Hódmezővásárhelyen székelő Andronescu alezredes, az I. számú rekviráló bizottság vezetője viszont távirattal fordult a városi tanácsot, és felszólította, hogy július 20-ára gyűjtsék össze az összes szentesi lovat. Szentes után sor került a szomszédos Mindszent és Derekegyháza lovaira is néhány napon belül.⁶⁷

A harci cselekmények is felerősödtek; Csongrádnál géppuska és gyalogsági tűz volt, a magyar katonák átkeltek a folyón és hídfőállást foglaltak el, másnap pedig egy román támadást is visszavertek.⁶⁸

5. A tiszai-offenzíva időszaka

A Tanácskormány tiszai-offenzívájának terve alapján a Csongrádnál állomásozó 2. hadosztály Békéscsaba irányába tört előre, a Szentes-Orosháza vonalon. A támadás 1919. július 21-én reggel 7 órakor heves ágyútűzzel vette kezdetét. A gerendatutajokon történt átkelést elsőként a bácskai ezred hajtotta végre, a gépfegyverek tűzének fedezésével. A román hadsereg hátrált és nem tanúsított

63 MNL CSML SZL V.177.c 6649/1919.

64 Alföldi Ujság. 1919. július 16. 2. old.

65 Alföldi Ujság. 1919. július 17. 1. old.

66 Jelentés a román megszállás eseményeiről. MNL CSML SZL V.177.c 3431/1920.

67 A levél július 17-én kelt. MNL CSML SZL V. 177.c 6649/1919.

68 Fogarassy (1966) 348. old.

komolyabb ellenállást. Azonban visszavonulásuk tudatos lehetett, mert tudhat-
tak a tervezett magyar támadásról. Napokkal korábban ugyanis a Csongráddal
szembeni „Körös torkolatánál egy alezredes és 22 tiszt átszökött a románokhoz,
hogy a magyar Vörös Hadsereg támadásra készül.”⁶⁹

A román megszállók a menekülés során felszerelésük nagy részét eldobálták,
így több géppuska, komoly mennyiségű lőszer, és egy egész ezrediroda beren-
dezése is a Vörös Hadsereg zsákmánya lett.⁷⁰ A hídfő elhagyását követően a
román alakulatok behúzódtak a városba és kivonulásuk során utcai harcokra is
sor került, amely katonai és polgári áldozatokat is követelt.⁷¹ A 12 éves alsóréti
Juhász Krisztinának egy eltévedt golyó oltotta ki életét.⁷² A Vörös Hadsereg
főparancsnokságának déli jelentése szerint: „a 2. hadosztály Szentest és Szegvárt
elfoglalta. Egy különítmény Szentesről útban korányi csárda felé.”⁷³ Másnapra,
július 22-ére már többé-kevésbé sikerült helyreállítani a folyón átívelő vashíd
Szentes felőli pillérét, amelyen keresztül megindult az átkelés. „[A]z átutazás a
még azon meleg harcszíntéren keresztül nem volt valami kellemes, hiszen még nem-
csak hullákat, de nyöszörgő emberi roncsokat is találtunk ottan.” – vetette később
papírra élményeit Jócsák Kálmán korábbi főispán a tapasztalatairól⁷⁴

A bevonuló vörös katonákat kitörő örömmel, ünneplőbe öltözve és virágok-
kal fogadta a lakosság. A városháza előtti teret megtöltötte a lelkesedő tömeg,
akik közül az erkélyről elhangzott szónoklatok hatására több mint 2000-en
álltak be a Vörös Hadseregbe. A vörös katonákat a főtéren Árvai Bálint cipész
a korai szentesi munkásmozgalom elismert vezetője üdvözölte, aki intézkedett
elhelyezésükről is.

Az utólag készült hivatalos dokumentumok arról számoltak be, hogy a lelkes
szentesi fogadtatás ellenére, a vöröskatonák fosztogatni kezdtek, és három gyil-

69 Uo. 348. old.

70 Liptai Ervin (1979): Vöröskatonák, előre! Zrínyi Katonai Kiadó. Budapest. 274.
old.

71 A szentesi levéltárban őrzött halotti anyakönyvekben négy román katona és egy
vörös katona áldozat is található. A halál okai, haslövés, fejlövés, tüdőlövés voltak.

72 Alföldi Ujság. 1919. augusztus 7. 2. old.

73 HIL Magyar Tanácsköztársaság iratai 58. csomó, 17. számú (VHP 721/4 hdm.
sz.) Eredeti tisztázat. Idézi: Barta László–Schneider Miklós–Gecsényi Lajos szerk.
(1969): Szuronyok árnyékában. Dokumentumok a munkásmozgalom szentesi tör-
ténetéből (1890–1939). MSZMP Szentes városi Bizottsága, Szentes. 74-75. old.

74 Részlet Jócsák Kálmán emlékirataiból. PIL 686. f. 212. őe (399-401) Idézi: Barta-
Schneider–Gecsényi (1969) 75–77. old.

kosságot is elkövettek. Az 1920-ban készült közgyűlési jegyzőkönyv szerint a Vörös Hadsereg újabb ittléte során túladott sok hamis fehér és szovjet pénzen, a város maradék élelmiszerkészletét felélték, kirabolták a városházát és „*megölték oroszva, fényes nappal Csala polgári biztost, aki mint rendkívül ambiciózus polgári rendőr a helybeli hivatásos büntetteknek valósággal réme volt. Halálát ez okozta.*”⁷⁵ Csala Imre halála mellett ismeretlen vöröskatona agyonlőtte Fejes Károlyt, és a hídon is történt egy erőszakos haláleset: Dr. Czobor Tibort a Szentestől Csongrád felé tartó budapesti orvost egy vöröskatona föbe lőtte.⁷⁶

Szentes elfoglalása után a 2. hadosztály Szegvárt is birtokába vette. Az offenzíva 20-án reggel Csongrádtól délre, Mindszentnél is megkezdődött. A tüzérségi támadás elől a románok elmenekültek és így a községet a vörös katonák elfoglalták, majd tovább nyomultak Szegvár felé. A lakosság ott is örömmámorban fogadta a magyar katonákat, Mindszenten 1200 fő számára bőséges ebédet készítettek a bevonulóknak.⁷⁷ A vörös katonák tovább nyomultak Mártély felé, de miután elérték a települést, letáboroztak és egész nap mulattak.

Másnap a román hadsereg katonái Hódmezővásárhely irányából visszavonulásra készítették a vörös katonákat.⁷⁸ Július 23-án Mindszentről és Szegvárról űzték vissza a vöröskatonákat és a heves harcok után a vétlen lakosságon álltak bosszút. A harcok során 7-en hunytak el a gránátlövések következtében (közöttük 6 gyermek) és a megszállók további 9 lakost kivégeztek. A román hadsereg újabb szegvári bevonulása két vétlen áldozattal járt.⁷⁹ A román csa-

75 MNL CSML SZL V. 171. a/ 48. kötet Szentes Város Közgyűlésének jegyzőkönyvei. 5/1920. A gyilkosságot említi Váry Albert is. Lásd: Váry (1993) 128–129. old.

76 Uo. 128–129. old.

77 Téglás Ödön: A csongrádi átkelés története. Szentes felszabadítása. A vörös hadsereg már Szentesen túl folytatja az előrenyomulást. Csongrádi Proletár. 1919. július 23. 1–2. old.

78 Makó Imre (2010): A vörös offenzíva és a román megtorlás Hódmezővásárhelyen 1919-ben. In: Herczegh Mihály–Kovács István–Kruszlicz István Gábor–Varsányi Attila szerk. (2010): A Hódmezővásárhelyi Szeremlei Társaság évkönyve 2009. Máyer Nyomda és Könyvkiadó, Hódmezővásárhely–Budapest. 57–88. old.

79 Az egyik áldozat a 4 éves Berezvai Mária volt. Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád-Csanád Megyei Levéltára Szegedi Levéltára Állami Anyakönyvi másodpéldányok Levéltári Gyűjteménye (XXXIII. 1.) Szegvár 1919-es évi halotti anyakönyve, 105–106 bejegyzések. A továbbiakban a közgyűjteményre MNL CSML Szeged rövidítéssel hivatkozunk.

patok ellentámadása július 25-én Szentesre érkezett, aminek során a vöröskatonák a túlerő miatt kénytelenek voltak Csongrádra visszavonulni, és feladták a szentesi hídfőt.⁸⁰

A román hadsereg mielőtt átkelt volna a Tiszán tüzérségi előkészítést tett. Csongrádot július 31-én és augusztus elsején újra gránáttűz árasztotta el, melyek sok házat megrongáltak. A Halpiac utcában a lövések egész ablaktáblákat zúztak össze,⁸¹ és a repeszek két halálos áldozatot is követeltek.

Július 23-án a Mindszent és Szegvár felől közeledő román hadosztály a Szenteset visszafoglaló vörös alakulaton is rajtaütött, és a Tisza jobb partjára szorította vissza őket. Kezükön a folyó keleti partján mindössze egy kis hídfő maradt.⁸² A román csapatok július 25-iki ellentámadása során a vöröskatonák a túlerő miatt ezt a szentesi hídfőt is feladták és Csongrádra vonultak vissza,⁸³

Az újabb – immár második – bevonulás alkalmával a román katonák több gyilkosságot is elkövettek. Az egyik áldozat a szociáldemokrata Árvai Bálint volt.⁸⁴ Őt kommunistaérzelműség vádjával ismeretlenek feljelentése nyomán tartóztattak le, a katonák több órán keresztül ütlegelték, majd brutális módon kivégezték, és még a holttestét is meggyalázták.⁸⁵ Kommunista vád miatt végezték ki Varga Jánost is. Állítólagos fegyverrejtegetésért bűnhődött a Fazekas család. A családfőt, Fazekas Sándor hivatalszolgát feleségével és két fiukkal együtt a városházába betörő román katonák elhurcolták. A városházáról vitték el Pólya Sándor udvarost is – utóbb az öt ártatlan személyt a téglagyár gödrei között lőtték agyon. Román fegyveresek hatoltak be a római katolikus plébániára is, ahol Csincsa János káplánt az imakönyve mellett gyilkolták meg, az épületet pedig teljesen kirabolták.

A megszállók tetteiket azzal indokolták, hogy többen a lakosok közül rájuk lőttek, erre hivatkozva pedig 24 órás szabad rablást rendeztek. A fosztogatás

80 Szabó Ferenc (1969): A Vörös Hadsereg szervezése és harcai a viharsarokban. In: Becsei József–Gácsér József–Leiner Gyula szerk. (1969): A Tanácsköztársaság Békés megyében. MSZMP Békés Megyei Bizottsága és A Békés Megyei Tanács Végrehajtó Bizottsága, Békéscsaba. 246–247. old.

81 MNL CSML CSL V.B.73.b 5682/1919

82 Liptai (1979) 279. old.

83 Szabó (1969) 246–247. old.

84 Árvai Bálintné visszaemlékezése. MNL CSML SZL Kézirattár 3223.

85 Labádi Lajos (2004): A munkásmozgalom mártírja. Nyolcvanöt éve gyilkolták meg Árvai Bálintot. Szentesi Élet, 2004. július 30.

során házakba törtek be és fosztottak ki. Előfordult, hogy utcai járőrelőket is inzultáltak és tőlük pénzt, ruhát vettek el, és még meg is verték az illetőket. Többen próbáltak ellenszegülni az önkénynek és így váltak áldozatokká. Az ellenállást tanúsító Rácz János kereskedőt a katonák lelőtték. Orgován János sem tűrte tanyájának kifosztását, ezért ő is ugyanolyan sorsra jutott. Török Lászlót és két fiát Gógány sor 2. számú házából a betolakodó románok elhajtották Békéscsabára, az út során pedig az egyik fiút puskatussal agyonverték.⁸⁶ Szerte a városban és a határban még 6-8 gyilkosság történt, a kucori ártéri hidat felégették, az ottani csárdát pedig az ágyútűz rombolta le.⁸⁷ Szintén magukkal vitték az elfogott szentesi munkásvezetőket, a vörös őrség tagjait és a hatalmukba került vöröskatonákkal együtt Romániába hurcolták. A foglyokat bántalmazták, éhezettették és csak egy-két éves internálás után bocsájtották szabadon őket.⁸⁸

6. Újabb megszállás, újabb berendezkedés

A román hadsereg a Tisza átlépését követően elindult Budapest felé. Helyzete kilátástalanságával szembesülve a Forradalmi Kormányzótanács lemondott, így ez a nap – augusztus 1-e – számít a Magyarországi Tanácsköztársaság végnapjának Magyarországon. Az újabb fordulatot követő első napokban a helyi sajtó ismét szünetelt, a következő – továbbra is cenzúrázott – számot augusztus 5-én nyomták ki. A lap főcímben számolt be a Vörös Hadsereg kapitulációjáról. Az egykori vöröskatonák augusztus 3-án este már nagyobb csapatokban érkeztek haza, Szentesre. Sok Csongrádon rekedt szentesi asszony is ezekben a napokban tudott visszajutni lakóhelyére.⁸⁹

A harcok nem múltak el nyomtalanul, több esetben elhagyatott gránátok szedtek további áldozatokat. Így járt, augusztus 2-án a Kossuth és Klauzál utca sarkán Mányai Imre béres fiatalember.⁹⁰ Hasonló baleset okozott tragédiát a

86 MNL CSML SZL IV.B.406.b 14/1922. (iratcsomóban)

87 MNL CSML SZL V. 171. a/ 48. kötet. 5/1920.

88 Kóczán József, Papp Mihály, Vass István, Kocsis István vöröskatonák visszaemlékezése. Idézi: Medveczky Imre (1959): Az 1919-es proletárdiktatúra Szentesen. In: Oltvai Ferenc sajtó alá rendezte (1959): Tanácsköztársaság Csongrád megyében 1918–1919. MSZMP Csongrád Megyei Bizottsága, Szeged.

89 Alföldi Ujság. 1919. augusztus 5. 1. old.

90 Alföldi Ujság. 1919. augusztus 7. 2. old.

Nagynyomás 110. számú tanyán, ahol Rózsa Dobos Sándor és az édesapja, valamint egy asszony halt meg és többen súlyosan megsérültek a szerencsétlenségben.⁹¹ És még ősszel is többször számolt be a sajtó hasonló – gránát okozta – tragédiákról. Előbb a 13 éves Czuczi Béla a Magyartés 36. szám alatti tanyán lett áldozat,⁹² majd egy robbanás a város határában, a Nagynyomás 82. szám alatt oltotta ki Szabó Sándor és 10 éves fia, Lajos életét. Sőt, az év utolsó napját is tűzszerszám okozta tragédia árnyékolta be – ezúttal Bajkai Imre 32 éves béres lett kézigránát robbanás áldozata.⁹³ Voltak, akik sikerrel használták ki a harcok okozta zavaros helyzetet. Például többen csempészettel egészítették ki keresetüket. Az ilyen zugkereskedő bandák gyakran keltek át a Tiszán túli területekre is, megvesztegetve az útjukba kerülő – a folyót ellenőrző – román katonákat. Nem mindig jártak azonban sikerrel – Ursulesci kapitány egy alkalommal az elfogott társaság minden tagját 1000 koronára büntetette.⁹⁴

Bár a hivatalos csatározásoknak vége szakadt, a román katonák garázdálkodása nem szűnt meg a tanyavilágban: Dömsödi Ferencet és Héjja Pált lelőtték, amikor megpróbáltak ellenállni a román lótolvaj bakáknak.⁹⁵ A csatazaj elmúltával a román hatóság ismét rekvirálási hirdetményeket ragasztott ki, ezúttal nem ruhaneműt, állatokat, vagy gépeket gyűjtöttek össze, hanem a terményt. A gazdáknak pár napos határidőt szabtak, hogy bejelentsék gabonájuk, árpájuk és kukoricájuk mennyiségét.⁹⁶ És a terhek tovább fokozódtak: a korábban összegyűjtött lovak számára az üzletekben található itatóvedreket és kötőfékeket is be kellett szolgáltatni a tulajdonosoknak.⁹⁷ A helyi gazdák, hogy a frissen learatott gabonát megmentsék, a termés hozamot valótlánul adták meg, és a kitűnőnek számító, holdanként 8–10 mázsa helyett a román hatóságoknak csak 3 mázsát ismertek be. Négyesi polgármester a beszolgáltatandó gabona mennyiségét hosszas tárgyalásaival még sikeresen csökkentette is, így végül azt 300 vagonban állapították meg.⁹⁸

91 Alföldi Ujság. 1919. augusztus 8. 2. old.

92 Szentesi Hírlap. 1919. október 5. 2. old.

93 Alföldi Ujság. 1919. december 30. 2. old.

94 Alföldi Ujság. 1919. december 4. 1. old.

95 MNL CSML SZL IV.B. 406.b 14/1922. (iratcsomóban)

96 Alföldi Ujság. 1919. augusztus 10. 2. old.

97 A parancsot augusztus 13-án adták ki. MNL CSML SZL V.177.c 7467/1919.

98 Jelentés a román megszállás eseményeiről. MNL CSML SZL V.177.c 3431/1920.

A román hadsereg budapesti bevonulását – 1919. augusztus 4. – követően néhány nappal a helyi lapot, az Alföldi Újságot megszüntették, legalábbis a lapkiadás a főváros megszállásának végéig szünetelt. Azonban a lakosság nem maradt teljesen sajtótermék nélkül. Augusztus 17-én jelent meg a Szentesi Hírlap első száma, melynek – cenzúrázott – szerkesztősége természetesen a város közönségének érdekeit kívánta szolgálni.⁹⁹ Két héttel később a szülők beírták gyermekeiket a kereskedő-tanonc iskolákba, a gazdák művelték földjeiket és újra játszott a focicsapat. A férfiak nagy örömeire a Szentesi Torna Egylet csapata vasárnap délután a Mindszenti Torna Egylettel labdarúgó meccset játszott.¹⁰⁰

Hiába a megszállás, a szórakozásra, a fiatalok ismerkedésére is jutott némi tér. Az Iparos Ifjak Önképző Köre október elején már reggelig tartó táncmulatságot rendezhetett.¹⁰¹ Budapesten, három héten át zsúfolt közönség előtt volt műsoron a képzelt Beteg című négy felvonásos vígjáték, most erre a darabra lehetett jegyet váltani a helyi mozgószínházban. És a mozi mellett végre élő színeseknek tapsolhatott a közönség. Elkezdődtek a színházi előadások: a Túl a nagy Krivánon, a Gróf Rinaldó és a Csárdáskirálynő került bemutatásra.¹⁰² Öt hónapos szünet után, szeptember végétől már a tudományos mozgószínház is ismét előadásoknak adott helyt.¹⁰³

1919. augusztus 29-én a városba egy olasz, angol és francia tisztból álló antant misszió érkezett. A delegáció a magyar és az antant érdekek összhangba hozatala érdekében tárgyalásokat folytatott a román katonai bizottsággal.¹⁰⁴ Közben a misszió a kialakult helyzetről vizsgálódott a város vezetőségének sikerült megállapodnia a rekviráló bizottsággal.¹⁰⁵ A kialakult egyezség szerint a város azonnali fizetés ellenében 21 000 métermázsza búzát és 9000 métermázsza árpát és zabot ad a román parancsnokság részére, a rekvirálás azonnali megszüntetése fejében. A lakosság a szigorú rendelkezések ellenére valamelyest fellelegezhetett. A térparancsnok rendelkezése szerint a II. és III. osztályú vendéglők és kávéházak, valamint a kocsmák szeptember 2-től ismét reggel 6-tól este 9-ig tarthattak

99 Szentesi Hírlap. 1919. augusztus 17. 1. old.

100 Szentesi Hírlap. 1919. szeptember 7. 3. old.

101 Szentesi Hírlap. 1919. október 2. 2. old.

102 Szentesi Hírlap. 1919. november 2. 3. old.

103 Szentesi Hírlap. 1919. szeptember 29. 1. old.

104 Szentesi Hírlap. 1919. szeptember 3. 1. old.

105 Szentesi Hírlap. 1919. augusztus 31. 2. old.

nyitva.¹⁰⁶ A megállapodásnak köszönhetően a város készleteinek nagyobb része megmaradt. De az itt állomásozó katonaság¹⁰⁷ élelmezési költségei továbbra is a városra hárultak, sőt a Vörös Hadsereg elfogott katonái számára fogolytáborot rendeztek be,¹⁰⁸ amelynek ellátásán túl az őrzési költségeit is a városnak kellett megoldani. Szeptember 5-én – Ferdinánd király születésnapján – az ünnepnapra tekintettel a brassói fogolytáborból hazaengedték a magyar foglyokat. A gesztus üzenete szerint a Tiszán inneni lakosok legyenek hű alattvalói, a folyón túliak pedig jó szomszédjai a királyságnak.¹⁰⁹ Négyesi polgármester eredményesen dolgozott, sikerült két vagon cukrot szereznie a városnak, sőt benzinért is lehetett jelentkezni a Zsoldos Rt. irodájában.

A városban a helyi ellenállásra is találunk példát. Volt, aki megelégette a sorozatos kizsákmányolást és titokban kifejezte nemtetszését. Például szeptember 25-én „*a város néhány helyén a román hadsereget sértő falragaszok találtak.*”¹¹⁰ A szabotázs miatt a megszálló román hatóság kiterjedt nyomozást indított, azonban nem sikerült a névtelen „lázdó” kilétét kideríteni. Kézre kerítésére 5000 korona jutalmat ígértek. Ellenben, komoly büntetést helyeztek kilátásba az egész lakosság számára, ha nem sikerül fellelni a tettest.¹¹¹

November elején a helyi parancsnok a városban bevezette a romániai időzónának megfelelő időszámítást. Ennek megfelelően utasították a helyi közigazgatás vezetőit, hogy „*az összes torony órák, valamint a hivatalos helyiségekben lévő órák, úgyszintén a magán háztartásban lévő órák is f. hó 3 ról 4-ikére virradó éjjel 12 órakor egy órával előre vétessenek, s az időszámítás holnaptól kezdve további intézkedésig ezen új órabeosztás szerint számíttassék.*”¹¹²

106 Szentesi Hírlap. 1919. szeptember 3. 2. old.

107 A városban a román 18., 19., 20. hadosztály ezredei állomásoztak. Az ezredek legénysége jórészt erdélyi magyarokból állt, két és néha négyheti időközönként váltották egymást. A hadosztály parancsnokság Orosházán vagy Békéscsabán állomásozott, a parancsok innen érkeztek. Szenteset és környékét egy zászlóalj tartotta megszállva kb. 400 főnyi legénységgel. Lásd: Jelentés a román megszállás eseményeiről. MNL CSML SZL V.177.c 3431/1920.

108 MNL CSML SZL V. 171. a/ 48. kötet. 5/1920.

109 Szentesi Hírlap. 1919. szeptember 5. 2. old.

110 MNL CSML SZL V.177.c 8432/1919.

111 Az 5000 koronás jutalmat október 7.-én ígérték. MNL CSML SZL V.177.c 8432/1919

112 MNL CSML SZL V.177.c 9002/1919.

Budapesten a román megszállás 1919. november 14-én ért véget. A csapatok megkezdték visszavonulásukat a Duna–Tisza közén keresztül, egy részük pedig Szentesen át hagyta el a területet. Négyesi Imre polgármester kidoboltatta és hirdetményeken keresztül is tájékoztatta a lakosságot, mire számíthatnak. Az előzetes várakozásoknak megfelelően nagyszámú gyalogsági és lovassági ezredek haladtak át a városon, és itt tartották éjszakai pihenőjüket november 17–21 között. A gyalogságot középületekben, iskolákban helyezték el, míg a lovasság szálláshelyének néhány utcát jelölt ki az előljáró. Négyesi utasította az iskolaigazgatókat is, hogy a tantermeket ürítsék ki a katonák elszállásolása céljából. Az utasítás ellen szót emelt a zsidó hitközség¹¹³ vezetője, aki tiltakozó levelet írt az eljárás ellen, kérve a hitközség iskolájának mentesítését a beszállásolás alól, mert – ahogy fogalmazott – *helyrehozhatatlan anyagi kárt okoznak a katonák. A nagyterem parkettjét, a padokat tönkre teszik, a falakat bepiszkítják, az árnyékszékeket elrondítják.*¹¹⁴ Dr. Reis Soma világi elnök kérvényét a megbízott polgármester elutasította.

A város lakossága amennyire csak lehetett, készült a közelgő karácsonyra és újévre. Habár kevesebb adomány gyűlt össze, a Közkórház ismét megrendezte a beteget segítő karácsonyi ünnepségét, a mozi napi három új előadást tűzött műsorára.¹¹⁵ Ilyen vegyes hangulatban telt el 1919 szent ünnepe. Közeledett az év vége, és – hosszú szünet után – a fiatalság számára újabb alkalom kínálkozott tánctudásának bemutatására. Jótékony célú táncmulatságot rendezett a Hadirokkantak, Hadiözvegyek és Hadiárvák Egylete a Református Kör nagytermében. Kitűnő zene, jó konyha biztosította a rendezvény magas színvonalát, amit a közönség telt házas megjelenésével hálált meg, mivel a jegyek nagy része már elővételben elkelt.¹¹⁶ A vendéglátással foglalkozó vállalkozók – karácsony közeledtével – hétvégi disznótoros vacsorákat adtak, több fogásos estélyeket, borkóstolókat rendeztek, kitűnő magyar és cigányzenészekkel várták a vendégeiket.

113 Szentese város lakossága 1920-ban 32387 főt számlált. A vallási felekezetek megoszlása: római katolikus 15355, református 15405, evangélikus 565, görög keleti 215, unitárius 3, egyéb 16 és izraelita 754 volt. In: Lantos Iván szerk. és rajzolta (1934): Szentesi útmutató címtár és zsebtérkép. Szentesi Hírlap, Szentese. 82–83. old.

114 A levél november 16-án kelt. MNL CSML SZL V.177.c 9438/1919.

115 Alföldi Ujság. 1919. december 24. 2. old.

116 Alföldi Ujság. 1919. december 13. 2. old.

Az ünnepet a megszálló hatóságok rendeletei viszont újra-és újra beárnyékolták. Előbb a román hatóság újabb gabona beszállítási rendeletet szabott ki, amelynek célja Budapest lakosságának nyújtandó segítség volt.¹¹⁷ Mivel a korábban 300 vagonban megállapított gabonából december végéig még csak 100 vagonnal szállítottak el, a románok új, szigorúbb kormányzót küldtek Vajda Miklós személyében. Vajda fenyegetéseivel sikerrel érte el, hogy egyes lakosok elárulják elrejtett gabonakészleteik hollétét, így a gazdák újabb 42 vagonnyi gabonát szolgáltatottak be.¹¹⁸ A román előjárók kérésére Négyesi polgármester január közepén újra gabonabeszolgáltatásra szólította fel a lakosságot.¹¹⁹ A gazdák ezúttal sem tettek eleget a – minden hold föld után 100-150 kg gabona – beszállítási felhívásnak, ezért a határidőt január 31-ig meghosszabbították. Ekkor a megszállók még keményebb eszközökhöz nyúltak: tanyáról-tanyára járva kutatták fel a lakosok rejtett tartalékait. Rendhagyó módon ezúttal a város vezetősége arra utasította a rendőröket, hogy ha csak lehet, vesztegessék meg a román katonákat, a gazdákat pedig arra biztatta, hogy evéssel-ivással nyerjék meg jóindulatukat.¹²⁰ A furcsa módszer nem is volt haszontalan, segítségével itt-ott ismét sikerült a rekvirálás mértékét csökkenteni.

Karácsony és az újév között kilenc napon át az országban – így Szentesen is – a szénhiány miatt szünetelt a vasúti személyforgalom.¹²¹ A város a körülmények ellenére megünnepelte az év végét, szilveszter éjjelén több bált, reggelig tartó táncos ünnepséget is rendeztek. Különleges rendezvénynek adott helyet a Szentesi Iparos Kör, ahol kabaré, melodráma, ének, szavalat, páros jelenet és kuplék voltak műsoron.¹²² Fél évvel a háborús állapotok után a lakosság kényyszerűen megszokta a román katonák jelenlétét. Valamelyest megnyugodtak a kedélyek, a rablások száma csökkent, és nem egyszer a lakosság és a megszállók kereskedése is előfordult. Zilahy rendőrfőkapitány meg is tiltotta az önkényes, saját árakon forgó cserekereskedelmet.¹²³

117 Alföldi Ujság. 1919. december 22. 4. old.

118 Jelentés a román megszállás eseményeiről. MNL CSML SZL V.177.c 3431/1920.

119 Minden hold föld után 100–150 kilogramm gabonát kellett leadni. Lásd Alföldi Ujság. 1920. január 14. 2. old.

120 Jelentés a román megszállás eseményeiről. MNL CSML SZL V.177.c 3431/1920.

121 Alföldi Ujság. 1919. december 24. 2. old.

122 Alföldi Ujság. 1919. december 25. 4. old.

123 Alföldi Ujság. 1920. január 11. 4. old.

Gróf Apponyi Albert, a magyar béke delegáció elnöke 1920. január 1-én vette át Párizsban a magyar békefeltételeket. Másnap a lapok gyászkeretben jelentek meg, az összes színház, mulatót bezárták, a templomokban pedig gyászistentiszteleteket tartottak. Miután a szentesi lakosság megismerte a várható trianoni béke feltételeit, furcsa mód – ámbár érthetően – a szomorúságba némi öröm is keveredett. Az előzetesen közölt határok szerint kiderült, hogy a város Magyarország határain belül marad, így a román megszállás ideiglenessége nyilvánvalóvá vált.¹²⁴ Ennek öröme minden hétvégén bálákat, táncos eseményeket rendeztek, és új műsort vetített a mozi is. A Rákóczi téren a hideg téli napokon jégpályán lehetett korcsolyázni.

Majd elérkezett a régen várt esemény: a város tisztviselői és a román helyőrség parancsnoka 1920. február végén állapodtak meg a város átadásáról és a megszálló hadsereg elvonulásának menetrendjéről. Intézkedtek a harcokban elesett román katonák sírhelyeinek átvételéről is, a lakosokat pedig felszólították, hogy panaszait február 28-áig nyújtsák be. A román előjárók negyven szekeret kértek az elvonuláshoz kétnapi élelem és rendőri kíséret biztosításával március elsejének délutánjára. Az átadás-átvételi jegyzőkönyv szerint a román katonák jó karban, rongálás nélkül adták át a használt irodákat, lakásokat.¹²⁵ Ezzel a záradékkal az elfoglalt helyiségek ismét városi tulajdonba kerültek. Február 29-én a sajtó első oldalán a megszállók tájékoztatták a lakosságot kivonulásról. Az előzetesen is hangoztatott indokokat megismételve hangsúlyozták, hogy itt létük csak a Vörös Hadsereg támadása miatt következett be, és a román hadsereg nélkül a magyar állam megsemmisült volna. A szükséges rekvirálások éppen ezért teljesen törvényes feltételek és megfelelő kártalanítás mellett történtek – állították, valótlanul. Majd végezetül köszönetüket fejezték ki az együttműködésért, de egyúttal figyelmeztettek, hogy ha a kivonulást valamiféle merénylet árnyékolná be, akkor a lázadókat ki fogják végezni.¹²⁶

7. A károk

Az alispán utasítására a város tisztviselői a zavaros idők után jelentést készítettek a megszállás okozta károkról. Eszerint az érintett időszakban a román katonák elvittek 599 lovat és csikót, 934 szarvasmarhát, 745 sertést és 805 juhot. A

¹²⁴ Alföldi Ujság. 1920. január 22. 1. old.

¹²⁵ MNL CSML SZL V.177.c 1872/1920.

¹²⁶ Alföldi Ujság. 1920. február 29. 1. old.

takarmányt is erősen megdézsmálták, elszállítottak 198 0925 kg búzát, 132 773 kg árpát, 19829 kg zabot, 2038 kg rozst, 480 846 kg kukoricát, 14714 kg árpát és 8063 kg morzsolt kukoricát. Az állatokért és az élelmiszerért összességében csak az ár tizedét fizették ki. Ezek mellett leszerelték és elhurcolták az ipari és a gazdasági gépeket, amelyeknek árait megbecsülni pontosan nem lehet. Egyebek mellett tönkretették a vasútállomáson az állatrakodót,¹²⁷ és a levéltárat is feldúlták.¹²⁸ A lakosság bemondásai alapján a várost 48 millió korona kár érte, de voltak becslések, melyek szerint az összeg elérhette akár a 100 milliót is. A hatalmas anyagi kár mellett jelentős volt, az egyes lakosok között előforduló erkölcsi romlás is. Néhányan a könnyű rablást látva, maguk is raboltak, fosztogattak, a dorbézoló megszállókkal tartottak.¹²⁹

A háborús időszak emberéleteket is követelt. Az 1919–1920-as évek halotti anyakönyveiben 41 halálesetet rögzítettek. Az áldozatok között öt román és egy magyar katona volt, akik döntően a tiszai áttörés során kaptak halálos sebeket. De magas a civil áldozatok száma. Már a bevonulás során is történt egy gyilkosság, de a július 23–25 közötti napok 18 áldozatot követeltek. És a köztörvényes bűncselekmények is jártak halálos áldozattal, például – mint említettük – egy-egy tanyai rablás végződött gyilkossággal. A megszállás okozta halálesetek listájára került a felrobbant gránátok okozta 13 áldozat is.

A román megszállás Szentesen 1920. március 2-án ért véget. Amint a megszállók elhagyták a várost, bevonult Horthy Miklós Nemzeti Hadserege, akiket a lakosság örömmámorban fogadott. Ezzel új korszak kezdődött a szentesi lakosok életében.

127 MNL CSML SZL V. 171. a 48. kötet. 230/1920.

128 Labádi Lajos–Takács Edit (2004): Szentes város levéltára és levéltárnokai. In: Sipos András szerk. (2004): Magyar Levéltáros életpályák a XIX–XX. században. Budapest Főváros Levéltára, Budapest. 166. old.

129 Jelentés a román megszállás eseményeiről. MNL CSML SZL V.177.c 3431/1920.

FELHASZNÁLT IRODALOM

LEVÉLTÁRI FORRÁSOK

Budapest Főváros Levéltára (BFL) Pesti (1875-től) Budapesti Királyi Törvényszék (1946-tól Budapesti Törvényszék) iratai, Polgári peres iratok. VII. 2.c

Budapest Főváros Levéltára (BFL) Budapesti Királyi Büntetőtörvényszék iratai, Büntető perek iratai. (VII. 5.c.)

Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád-Csanád Megyei Levéltára Szegedi Levéltár (MNL CSML Szeged) Állami Anyakönyvi másodpéldányok Levéltári Gyűjteménye (XXXIII. 1.)

Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád-Csanád Megyei Levéltára Szentesi Levéltár (MNL CSML SZL) Csongrád vármegyei alispánjának iratai, közigazgatási iratok. (IV.B 406.b)

Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád-Csanád Megyei Levéltára Szentesi Levéltár. (MNL CSML SZL) Szentes Város Közgyűlésének jegyzőkönyvei. (V. 171. a)

Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád-Csanád Megyei Levéltára Szentesi Levéltár. (MNL CSML SZL) Szentes város polgármesterének iratai, közigazgatási iratok (V. 177.c)

Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád-Csanád Megyei Levéltára Szentesi Levéltár. (MNL CSML SZL) Kézirattár

NYOMTATOTT FORRÁSOK

Barta László–Schneider Miklós–Gecsényi Lajos szerk. (1969): Szuronyok árnyékában. Dokumentumok a munkásmozgalom szentesi történetéből (1890–1939). MSZMP Szentes városi Bizottsága, Szentes.

Gaál Endre szerk. (1969): Válogatott dokumentumok Csongrád megye munkásmozgalmának történetéből. 1917 – 1919. Magyar Szocialista Munkáspárt Csongrád Megyei Bizottsága, Szeged.

SAJTÓ

Alföldi Ujság

Csongrádi Proletár

Szentesi Hírlap

FELDOLGOZÁSOK

- Bene János (2013):** Nyíregyháza román megszállása 1918–1919-ben. In: Nagy Szabolcs szerk. (2013): Vörös és fehér. A vörös és fehér uralom hátországa – 1919 vidéken. Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltára, Veszprém. 79–94. old.
- Bödök Gergely (2014):** Kegyelmes urak a gyűjtőfogházban – A vörösteror fővárosi túsza. *Múltunk*, 2014/4. szám. 151–181. old.
- Bödök Gergely (2016):** Tizenegy hónap. Debrecen román megszállása 1919–1920-ban. *Kommentár*, 2016/1. 68–86. old.
- Fejér László–Kiss J. Imre (2008):** 88 éve történt. A Tanácsköztársaság tiszai árvize. In: Bagi Gábor–Gulyás Katalin–Horváth László–Kaposvári Gyöngyi szerk. (2008): *Tisicum. A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok Évkönyve XVII. Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok Igazgatósága*, Debrecen.
- Dr. Fleisz János (2005):** Egy város átalakulása. Nagyvárad a két világháború között 1919–1940. *Literator*, Nagyvárad.
- Fodor János (2016):** Impériumváltás Marosvásárhelyen 1918–1922. *Múltunk*, 2016/2. 148–186. old.
- Fodor János (2017):** Impériumváltás Erdélyben. *Rubicon*, 2017/7–8. 89–93. old.
- Fogarassy László (1966):** Adatok a magyarországi román hadszíntér történetéhez. (1919. május 2. – július 19.) In: Komáromy József szerk. (1966): *A Herman Ottó Múzeum Évkönyve 6. Herman Ottó Múzeum, Miskolc.* 335–353. old.
- Fogarassy László (1971):** Az ismeretlen székely hadosztály. (Adatok Tiszántúl és Erdély hadtörténetéhez az 1918/1919. évi forradalmi időszakban a román általános támadásig). In: Dankó Imre szerk. (1971): *A Debreceni Déri Múzeum Évkönyve. Debreceni Déri Múzeum, Debrecen.* 225–251. old.
- Fogarassy László (1982):** A Tiszántúl elvesztése 1919 áprilisában. In: Selmeczi László szerk. (1982): *A Szolnok Megyei Múzeumok Évkönyve 1982–83. Damjanich János Múzeum, Szolnok, 1982–1983.* 245–256. old.
- dr. Gaál Endre (1984):** Szentes az 1918–1919. évi forradalmak idején. In: dr. Gaál Endre szerk. (1984): *Fejezetek Szentes forradalmi múltjából. Szentes Városi Tanács V. B. Művelődési Osztály, Szentes.*
- Géczi Lajos–Labádi Lajos–G. Tóth Ilona szerk. (1987):** Csongrád megye évszázadai. *Történelmi olvasókönyv II. Csongrád Megye Tanácsa V. B. Művelődési Osztálya–Csongrád megyei Levéltár Szeged.*
- Gottfried Barna–Nagy Szabolcs (2018):** *A Székely Hadosztály története. Gutenberg Kiadó. Csíkszereda.*
- Halmágyi Pál (1985):** Makó város román megszállása. In: Trogmayer Ottó szerk. (1985): *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve 1982–83/1.* 321–343. old.

- L. Balogh Béni szerk. (2020):** Románia és az erdélyi kérdés 1918-1920-ban. Dokumentumok. Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet. Budapest.
- Labádi Lajos (2004):** A munkásmozgalom mártírja. Nyolcvanöt éve gyilkolták meg Árvai Bálintot. Szentesi Élet, 2014. július 30.
- Labádi Lajos–Takács Edit (2004):** Szentes város levéltára és levéltárnokai. In: Sipos András szerk. (2004): Magyar Levéltáros életpályák a XIX–XX. században. Budapest Főváros Levéltára, Budapest.
- Lantos Iván szerk. és rajzolta (1934):** Szentesi útmutató címtár és zsebtérkép. Szentesi Hírlap, Szentes.
- Liptai Ervin (1979):** Vöröskatonák, előre! Zrínyi Katonai Kiadó. Budapest.
- Makó Imre (2010):** A vörös offenzíva és a román megtorlás Hódmezővásárhelyen 1919-ben. In: Herczegh Mihály–Kovács István–Kruzslicz István Gábor–Varsányi Attila szerk. (2010): A Hódmezővásárhelyi Szeremlei Társaság évkönyve 2009. Máyer Nyomda és Könyvkiadó, Hódmezővásárhely–Budapest. 57–88. old.
- Makó Imre (2011):** Hódmezővásárhely román megszállása 1919-1920. In: Kovács István–Varsányi Attila szerk. (2011): A Hódmezővásárhelyi Szeremlei Társaság évkönyve 2010. Bába és Társai Nyomdaipari Kft., Szeged. 139–159. old.
- Medveczky Imre (1959):** Az 1919-es proletárdiktatúra Szentesen. In: Oltvai Ferenc sajtó alá rendezte (1959): Tanácsköztársaság Csongrád megyében. Szeged, MSZMP Csongrád Megyei Bizottsága.
- Nagy Imre szerk. (1928): Szentes.** Magyar Városok Monográfiája Kiadóhivatala. Budapest.
- Ormos Mária (1984):** Padovától Trianonig. 1918–1920. Budapest. Kossuth Kiadó.
- Raffay Ernő (1987):** Erdély 1918–1919-ben. Magvető Kiadó, Budapest.
- Rácz Attila (2019):** Vöröskatona vagy szélhámos? FONS 2019/4. 451-472. old.
- Romsics Ignác (2018):** Erdély elvesztése 1918-1947. Helikon Kiadó. Budapest.
- Dr. Suba János (2000):** A román királyság 1919. évi hadjárata Magyarország ellen. Új Honvédségi Szemle, 2000/8. 82–90
- Szabó Ferenc (1969):** A Vörös Hadsereg szervezése és harcai a viharsarokban. In: Becsei József–Gácsér József–Leiner Gyula szerk. (1969): A Tanácsköztársaság Békés megyében. MSZMP Békés Megyei Bizottsága és A Békés Megyei Tanács Végrehajtó Bizottsága, Békéscsaba.
- Váry Albert (1993):** A vörös uralom áldozatai Magyarországon. Hogyf Editio, Budapest.